

2021-11-03

Vienkartinių pakuočių užstato (depozito) sistemos Europos Sąjungos valstybėse narėse

Šiame darbe apžvelgiama ES valstybių narių – Danijos, Estijos, Kroatijos, Nyderlandų, Suomijos, Švedijos ir Vokietijos, kuriose teisiškai reglamentuota vienkartinių gėrimų pakuočių užstato (depozito) grąžinimo sistema, taikoma praktika. Lietuvoje užstato sistema įvesta 2016 m.¹

1 pav. Vienkartinių pakuočių užstato sistemoje dalyvaujančios ES valstybės narės + Norvegija ir Islandija (anglų k.)

Šaltinis – Global Deposit Book 2020. An overview of deposit systems for one-way beverage containers:
<https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2020/12/2020-Global-Deposit-Book-WEB-version-1DEC2020.pdf>

¹ Lietuvoje užstato sistemoje dalyvauja stiklinės, PET ir metalinės (skardinės) pakuotės nuo alaus, alaus kokteilių, sidro, kitų fermentuotų gėrimų, alkoholinių kokteilių bei nealkoholinių gėrimų, giros, visų tipų vandens, sulčių, nektarų pakuotės, taip pat PET ir metalinės vaisių vyno, jo kokteilių bei gėrimų pakuotės. Užstato dydis vienodas – 0,10 EUR.

Dėl vis griežtėjančių reikalavimų pakuočių atliekų perdirbimui, kitos ES valstybės narės taip pat svarsto galimybę įvesti užstato sistemą. Pavyzdžiui, 2022 m. užstato sistemą planuojama įvesti Latvijoje (sistema veiks panašiai kaip Lietuvoje)², Slovakijoje (vienkartiniams buteliams iš plastiko ir metalinėms (aliuminio) skardinėms)³, Maltoje⁴ ir kt. Remiantis Vokietijos pavyzdžiu, ES valstybės narės, planuojančios įvesti užstato sistemą, turėtų įtraukti vienkartinės gėrimų pakuotes iš plastiko, metalo ir stiklo (daugelis šalių, planuojančių įvesti užstato sistemą, neįtraukia stiklo)⁵.

ES valstybių narių, įsivedusių užstato sistemą, vidutinis vienkartinių gėrimų pakuočių (butelių ir skardinių), už kurias imamas užstatas, grąžinimo rodiklis siekia ~91 proc. (2019 m.)⁶.

Daugelyje ES valstybių narių užstato sistema veikia panašiai: sistemos operatorius / administratorius yra ne pelno siekianti organizacija / įmonė (paprastai įsteigia gėrimų gamintojai, importuotojai, pardavėjai ar jų asociacijos, išskyrus Kroatijos atvejį – sistemą administruoja valstybinė institucija). Užstato sistemos finansavimo šaltiniai: materialinės pajamos, nesusigrąžintas užstatas (vartotojui negrąžinus taros, už kurią buvo sumokėtas užstatas, jis lieka užstato sistemos administratoriui), gamintojų / importuotojų / pardavėjų mokesčiai ir kt. Pažymėtina, kad kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Suomijoje, gamintojai ir importuotojai, dalyvaudami užstato sistemoje, atleidžiami nuo pakuočių tvarkymo mokesčių. Detaliau šiame darbe apžvelgiamos Danijos ir Suomijos užstato sistemų administratorių funkcijos, įsipareigojimai ir kt.

Paprastai užstato sistemoje dalyvauja skardinės, stiklinės, PET gėrimų pakuotės, išskyrus, pavyzdžiui, Nyderlandus, kur į užstato sistemą iš pradžių buvo įtrauktos tik PET pakuotės (2022 m. pabaigoje bus įtrauktos ir skardinės). Dažniausiai užstatas mokamas už alaus, gaiviųjų gėrimų, vandens pakuotes ir kt., tačiau, pavyzdžiui, Suomijoje ir Kroatijoje į užstato sistemą įtraukti ir vyno bei stipriųjų alkoholinių gėrimų buteliai (nuo 2021 m. rudens savanoriškai prie užstato sistemos gali jungtis ir Estijos vyno bei stipriųjų gėrimų gamintojai / importuotojai). Pažymėtina, kad Kroatija nuo 2021 m. vidurio į užstato sistemą įtraukė ir vienkartinės pieno bei skystų pieno produktų pakuotes.

Plečiant užstato sistemas, pagrindiniai argumentai „už“: didinti surenkamų ir perdirbamų pakuočių kiekį, skatinti gyventojus grąžinti daugiau pakuočių, mažinti aplinkos taršą gėrimų pakuotėmis. Argumentai „prieš“: didėja prekių kainos, vietinė produkcija negali konkuruoti su pigesne įvežtine ir kt.

Užstatas: vienos šalys taiko vienodo dydžio užstatą visoms sistemoje dalyvaujančioms pakuotėms (pavyzdžiui, Estija, Kroatija), kitos – diferencijuoja, priklausomai nuo pakuotės pagaminimo medžiagos, tūrio, kt.

Užstato sistemoje dalyvaujančias gėrimų pakuotes privaloma ženklinti pagal nustatytą tvarką, kad vartotojui būtų aišku, jog už šią pakuotę mokamas užstatas. Kai kuriose šalyse gėrimo pakuotė tiesiog žymima užstato ženklu, o konkretus sumokėtas užstatas matomas čekyje, tuo tarpu, pavyzdžiui, Švedijoje, ant užstato ženklo nurodomas ir užstato dydis.

Pažymėtina, kad kai kurių ES šalių užstato sistemą reglamentuojančiuose teisės aktuose numatyti reikalavimai tiek vienkartinėms, tiek daugkartinėms gėrimų pakuotėms (pavyzdžiui, Danijos), o Vokietijoje – tik vienkartinių pakuočių ženklavimo, grąžinimo tvarka. Dėl to vartotojams kartais būna neaišku, kuri pakuotė dalyvauja užstato sistemoje, o kuri – ne.

Toliau šiame darbe aptariama atskirų ES šalių, dalyvaujančių užstato sistemoje, praktika.

² BNN. Latvia's first bottle deposit return machines set up: <https://bnn-news.com/latvias-first-bottle-deposit-return-machines-set-up-228157>

³ TASR. PET Bottles and Cans Will Be Deposited from 2022: <https://www.tasr.sk/tasr-clanak/TASR:20190911TBB00145>

⁴ BCRS Malta goes Online!: <https://bcrcsmalta.mt/news/bcrs-malta-goes-online/>

⁵ EURACTIV. Germany's pioneering bottle deposit scheme has lessons for the EU: <https://www.euractiv.com/section/circular-materials/news/germanys-pioneering-bottle-deposit-scheme-has-lessons-for-the-eu/>

⁶ Deloitte. Deposit-Refund System (DRS):

https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Brochures/pl_DRS_Brochure_Deloitte.pdf

Danija

Danijoje gėrimų pakuočių užstato sistema veikia nuo 2002 m. Užstato sistemoje dalyvaujančias gėrimų pakuotes (pagaminimo medžiaga, tūris, gėrimo tipas, ženklinimas, užstato dydis) ir užstato sistemos administratoriaus – „Dansk Retursystem“ A/S – veikimą reglamentuoja Nutarimas dėl tam tikrų gėrimų pakuočių užstato, surinkimo ir kt. (angl. – *Statutory Order on Deposits on and the Collection etc. of Packaging for Certain Beverages*)⁷.

Užstatas imamas už gėrimų pakuotes iš plastiko, stiklo, metalo (aliuminio, plieno). Užstato sistemoje dalyvauja šie gėrimai: alus, gazuoti gėrimai (gaivieji gėrimai, kuriuose etilo alkoholio koncentracija neviršija 0,5 proc.), fermentuotų gėrimų produktai (išskyrus vyną ir alkoholinius gėrimus), pagaminti iš vaisių (pavyzdžiui, sidras, kuriame etilo alkoholio koncentracija neviršija 10 proc.), maišytų gėrimų (spiritinių, vyno ar kitų fermentuotų gėrimų) produktai su kitais gėrimais, pavyzdžiui, gaiviaisiais gėrimais, sidru ar sultimis), mineralinis vanduo, vanduo, limonadas, šalta arbata, sirupas, sultys. Užstato sistemoje nedalyvauja pieno produktai ir pieno pagrindu pagaminti produktai, kakava, vynas ir spiritiniai gėrimai, taip pat didesnės nei 20 litrų talpos pakuotės ir didesnio nei 10 litrų tūrio plastikinės talpos, kuriose yra negazuoto vandens, tam tikri statinių tipai.

Užstatas:

- metalinė, stiklinė pakuotė iki 1 litro – 1 Danijos krona (0,13 EUR);
- plastikinė pakuotė iki 1 litro – 1,50 Danijos kronos (0,20 EUR);
- 1 litro ir didesnė metalinė, stiklinė, plastikinė pakuotė – 3 Danijos kronos (0,40 EUR);
- didesnė nei 0,5 litro pakartotinai naudojama stiklo pakuotė – 3 Danijos kronos (0,40 EUR)⁸.

Pažymėtina, kad Danijoje sulčių ir gėrimų koncentratų pakuotės iš plastiko, stiklo ir metalo į užstato sistemą buvo įtrauktos 2020 m. Sulčių produktai apima paruoštus vartoti gėrimus, kurių sudėtyje yra vaisių ir daržovių sulčių, koncentruoti produktai – gaivieji gėrimai ir koncentratai, kuriuose yra vaisių ir daržovių sulčių, bet jie nėra paruošti iš karto gerti. Šiems gėrimams, priklausomai nuo jų pakuotės pagaminimo medžiagos ir tūrio, taikomas toks pats užstatas, kaip ir kitų gėrimų pakuotėms, kad vartotojams būtų patogiau grąžinti į taromatą kartu su kita tara.

Pagrindinis argumentas išplėsti užstato sistemą – didesnis gėrimų pakuočių surinkimas ir perdirbimas. Danijos skaičiavimais, į užstato sistemą įtraukus sulčių ir gėrimų koncentratų pakuotes, surinkimo ir perdirbimo rodiklis padidės 4–5 proc.

Atkreiptinas dėmesys, kad verslui apie užstato sistemos išplėtimą buvo pranešta 2018 m. viduryje, o užstatas sulčių ir gėrimų koncentratų pakuotėms pradėtas taikyti 2020 m. pradžioje. Taip sudarytos sąlygos prekybininkams parduoti turimas atsargas, atnaujinti taromatus, o „Dansk Retursystem“ – pasiruošti priimti didesnę taros kiekį⁹.

Kaip jau minėta, Danijoje užstato sistemoje dalyvauja vienkartinės pakuotės ir taip vadinami pakartotinai užpildomi buteliai, tačiau tik vienkartinės gėrimų pakuotės turi matomą užstato ženklą, nuo kurio priklauso ir užstato dydis:

- A – 1 Danijos krona (0,13 EUR), žymimi stikliniai buteliai ir metalinės skardinės iki 1 litro;
- B – 1,50 Danijos kronos (0,20 EUR), žymimi plastikiniai buteliai iki 1 litro;
- C – 3 Danijos kronos (0,40 EUR), žymimi visi 1–20 litrų buteliai ir skardinės).

⁷ *Statutory Order on Deposits on and the Collection etc. of Packaging for Certain Beverages*:

<https://mst.dk/media/133287/statutory-order-on-deposits-on-and-the-collection-etc-of-packaging-for-certain-beverages.pdf>

⁸ Šaltiniai:

Statutory Order on Deposits on and the Collection etc. of Packaging for Certain Beverages

Global Deposit Book 2020. An overview of deposit systems for one-way beverage containers:

<https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2020/12/2020-Global-Deposit-Book-WEB-version-1DEC2020.pdf>

⁹ *STATE OF GREEN. Denmark expands its deposit and return system to increase recycling*:

<https://stateofgreen.com/en/partners/state-of-green/news/denmark-expands-its-deposit-and-return-system-to-increase-recycling/>

Užstato sistemoje esantys buteliai be užstato ženklo – pakartotinai užpildomos pakuotės, kurias išvalo ir užpildo gamintojas. Vienas iš pavyzdžių – klasikinis žalias alaus butelis. Jei pirkdami tokį butelį sumokėjote užstatą, gražinę butelį jį atgausite (pakartotinai užpildomus butelius taip pat galima gražinti į taromatus)¹⁰.

Danijoje užstato sistema veikia taip:

- gamintojas / importuotojas, parduodantis gėrimus Danijoje, kartu su perkės kaina ima ir užstatą, susijusį su gėrimų taros ir gražinimo sistema. Kiekvieną mėnesį „Dansk Retursystem“ gauna gamintojų sumokamą užstatą, kuris skiriamas sistemos priežiūrai.

- daugelyje Danijos prekybos centrų yra taromatai, kuriuose vartotojai gali priduoti butelius ir skardines. Kai taromatai ištuštinami, gėrimų tara vežama į vieną iš dviejų „Dansk Retursystem“ centrų, kur kiekviena pakuotė registruojama, suskaičiuojama ir rūšiuojama. Po šio proceso organizacija gražina pinigus parduotuvėms ir prekybos centrams, kurie vėliau išmokami gražinant užstatą vartotojams, priduoantiems butelius ir skardines.

- „Dansk Retursystem“ užstato sistemoje dalyvaujančioms parduotuvėms / prekybos centrams padengia su perdirbimu susijusias išlaidas¹¹.

Danijos užstato sistema yra viena iš nedaugelio pavyzdžių, kai gamintojai ir importuotojai moka už pakuotes, kurios bus perdirbamos. „Dansk Retursystem“ valdo užstato sistemą nuo 2002 m., tai yra ne pelno siekianti įmonė, turinti tris pajamų šaltinius:

- aliuminis, stiklas ir plastikas iš gražintų butelių bei skardinių parduodami įmonėms, kurios apdirba medžiagą ir gamina iš jos naujas pakuotes. „Dansk Retursystem“ gauna pajamas iš pardavimo;

- apie 10 proc. visų su užstatu parduotų butelių ir skardinių negražinama, tai reiškia, kad vartotojai neatsiima sumokėto užstato. Šios lėšos skiriamos užstato sistemos veikimui ir efektyvinimui. 2013 m. Finansų įstatymas reikalavo, kad „Dansk Retursystem“ per penkerius metus dalį negražintų užstatų pervestų į valstybės biudžetą;

- gamintojai / importuotojai moka metinį mokestį už prekybą gėrimais, už kuriuos mokamas užstatas. Tai politinis sprendimas, priimtas įstatymu. Mokesčiai skiriasi kiekvienam butelio ar skardinės tipui, priklausomai nuo butelio ar skardinės tūrio ir nuo to, kaip lengva perdirbti medžiagą.

Mokesčiai apskaičiuojami kiekvienais metais, atsižvelgiant į „Dansk Retursystem“ išlaidas ir pajamas. Mokesčiai turi atspindėti tik tiksliai veiksmingos užstato sistemos eksploatavimo ir administravimo išlaidas. Danijos užstato ir gražinimo sistema yra politiškai reguliuojama teisės aktais, pavyzdžiui, anksčiau minėtas Nutarimas dėl tam tikrų gėrimų pakuočių užstato, surinkimo ir kt.¹² apibrėžia gėrimus ir pakuotes, ant kurių gamintojai turi uždėti užstato ženklą, kas turi priimti vartotojų gražintus tuščius butelius ir skardines, kaip „Dansk Retursystem“ turi valdyti sistemą. „Dansk Retursystem“ visas pagrindines paslaugas perka konkurso būdu, siekdama optimizuoti kainą, be to, nuolat siekiama, kad jos veikla ir butelių bei skardinių surinkimas būtų kuo veiksmingesnis. Užstato sistemos administratoriaus veiklą stebi Danijos aplinkos apsaugos agentūra, „Dansk Retursystem“ veikla įvertinama, prieš suteikiant jai išskirtines teises naujai kadencijai¹³.

¹⁰ Dansk Retursystem. Deposit marks and amounts: <https://danskretursystem.dk/en/about-deposits/deposit-marks-and-amounts/>

¹¹ STATE OF GREEN. Denmark expands its deposit and return system to increase recycling: <https://stateofgreen.com/en/partners/state-of-green/news/denmark-expands-its-deposit-and-return-system-to-increase-recycling/>

¹² Statutory Order on Deposits on and the Collection etc. of Packaging for Certain Beverages: <https://mst.dk/media/133287/statutory-order-on-deposits-on-and-the-collection-etc-of-packaging-for-certain-beverages.pdf>

¹³ Dansk Retursystem. About us: <https://danskretursystem.dk/en/about-us/>

Pristatant 2020 m. „Dansk Retursystem“ veiklos ataskaitą pagrindinis akcentas buvo 19 proc. išaugęs grąžinamų gėrimų butelių ir skardinių skaičius (tam įtakos turėjo ne tik pandemija, bet ir 2020 m. į užstato sistemą įtrauktos sulčių ir gėrimų koncentratų pakuotės).

Su išaugusiais gėrimų pakuočių kiekiais buvo puikiai susidorota, nes prieš pirmąją pandemijos bangą buvo atidaryta nauja „Dansk Retursystem“ gamykla Kopenhagos priemiestyje, kurioje kur kas mažiau rankinių procesų. Dėl naujos gamyklos ir procesų efektyvinimo, pavyko perpus sumažinti gamintojų / importuotojų mokamą mokestį: gėrimų pakuočių gamintojai / importuotojai moka mokestį už kiekvieną „Dansk Retursystem“ tvarkomą pakuotę, kuris vidutiniškai sumažėjo 58 proc.: prieš 4 metus vienos pakuotės sutvarkymas vidutiniškai kainavo 0,0217 EUR, dabar mokestis vidutiniškai sumažėjo iki 0,01 EUR.

2020 m. „Dansk Retursystem“ pristatė pirmąją 100 proc. perdirbamą pakuotę – tai 0,5 litro aliuminio skardinė, kurios tvarkymo mokestis yra 0 EUR. Aliuminio skardines lengva perdirbti, procese prarandama labai mažai medžiagos, todėl 0,5 litro aliuminio skardinių tvarkymo išlaidos bus kompensuojamos iš pajamų, kurias „Dansk Retursystem“ gauna už medžiagos perpardavimą¹⁴.

Estija

Estijoje užstato sistema pradėjo veikti 2005 m., joje dalyvauja nuo 0,1 iki 3 litrų talpos vienkartinės gėrimų pakuotės iš stiklo, plastiko ir metalo, taip pat daugkartinės pakuotės iš stiklo bei plastiko. Plastikinės pakuotės dažniausiai yra PET, metalinės – aliuminio.

Anksčiau (iki 2021 m. gegužės mėn.) užstato sistemoje dalyvavo tik gaiviųjų gėrimų, vandens, alaus, sidro, kriaušių sidro, sulčių, nektarų ir sulčių koncentrato, taip pat alkoholinių gėrimų su maža etilo alkoholio koncentracija (iki 6 proc.) pakuotės, į sistemą neįtraukiant stipriųjų alkoholinių gėrimų (degtinės, vyno ir kt.), pieno produktų pakuočių, stiklinių indelių, dėžučių (pavyzdžiui, „Tetra Pak“)¹⁵.

2021 m. gegužės mėn. įsigalioję Pakuočių įstatymo (est. – *Pakendiseadus*) pakeitimai¹⁶ numato, kad užstatas taip pat gali būti taikomas vienkartinėms ir daugkartinio naudojimo stipriųjų alkoholinių gėrimų, mažai alkoholinio turinčių gėrimų bei sirupo pakuotėms. Pagal Alkoholio įstatymą (*Alkoholiseadus*)¹⁷, stipriame alkoholiniame gėrime etilo alkoholio koncentracija yra didesnė nei 22 proc., mažai alkoholiname alkoholiniame gėrime – koncentracija neviršija 22 proc.

Pirmieji gamintojai / importuotojai 2021 m. rudenį prisijungs prie naujos sistemos. Verslui nėra sudėtinga prisijungti prie šių gėrimų (spirito, vyno, sirupo) užstato sistemos, tačiau prisijungimas yra savanoriškas. Pavyzdžiui, Estijos vyno gamintoja „Nudist“ dar 2021 m. liepos mėn. buvo pasirengusi prisijungti prie naujos sistemos ir pateikusi paraišką užstato sistemos operatoriui ir administratoriui „Eesti Pandipakend“, spirito gamintoja „Liviko“ – dar neprisijungė prie sistemos, bet jau vyko diskusijos šia tema.

Išplėsta užstato sistema turėtų skatinti didesnius perdirbimo rodiklius: Estijoje užstato sistema leidžia surinkti vidutiniškai devynias pakuotes iš dešimties (visų rūšių medžiagų – plastikines, metalines, stiklines). Nors stikliniai buteliai aktyviai renkami, toks rezultatas dar nepasiektas. Kitas argumentas – didesnė gamintojų, importuotojų / pardavėjų bei galutinio vartotojo motyvacija pakartotinai naudoti ir grąžinti kitas pakuotes didesniais kiekiais¹⁸.

¹⁴ STATE OF GREEN. Huge boom in Danish deposit: 1.7 billion bottles and cans were recycled in 2020:

<https://stateofgreen.com/en/partners/state-of-green/news/huge-boom-in-danish-deposit-1-7-billion-bottles-and-cans-were-recycled-in-2020/>

¹⁵ Global Deposit Book 2020. An overview of deposit systems for one-way beverage containers:

<https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2020/12/2020-Global-Deposit-Book-WEB-version-1DEC2020.pdf>

¹⁶ Packaging Act: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/512012016003/consolide/current>

¹⁷ Alcohol Act: https://www.riigiteataja.ee/en/compare_original/506042021004

¹⁸ Wine and spirit bottles can be recycled from autumn: <https://news.err.ee/1608285321/wine-and-spirit-bottles-can-be-recycled-from-autumn>

Pirkėjų mokamo užstato dydis – 0,10 EUR, nepriklausomai nuo taros talpos, pagaminimo medžiagos ar gėrimo rūšies (2021-10-19 informacija)¹⁹.

Pakuočių įstatyme²⁰ numatyta, kad užstato dydį nustato už šią sritį atsakingas ministras, užstato dydis turi būti ne mažesnis nei 0,03 EUR (užstato dydis gali būti keičiamas, jei nuo ankstesnio pakeitimo praėjo mažiausiai 12 mėnesių). Į užstatą neįskaičiuojamos pakuotės ir pakuočių atliekų gražinimo priėmimo išlaidos, taip pat išlaidos, susijusios su gražinimo organizavimu.

Užstato sistemoje dalyvauja tik specialiai paženklintos pakuotės. Ant pakuotės ir etikečių įrašyti užstato ženklai turi būti aiškiai matomi, lengvai įskaitomi ir patvarūs, net ir atidarius pakuotę. Užstato ženklus, kuriuos privaloma naudoti, nustato už šią sritį atsakingas ministras.

Priklausomai nuo medžiagos, iš kurios pagaminta pakuotė, skiriasi užstato ženklas. Pavyzdžiui, pakartotinai nepanaudojamo stiklo pakuotė nuo 0,1 iki 3 litrų talpos žymima raide „D“, pakartotinai panaudojamo – raide „K“ (stiklo pakuotė su šiuo ženklu turi būti išsiųsta tiesiai gamintojui pagal jų reikalavimus). Pakartotinai nepanaudojami plastiko buteliai iki 0,5 litro (imtinai) talpos žymimi „A“ raide, didesnės nei 0,5 litro talpos – „B“ raide. Metalinės pakuotės iš plieno ir aliuminio (nuo 0,1 iki 3 litrų talpos) žymimos „C“ raide. Pakavimo įmonė privalo pažymėti kiekvieną pakuotę, kuri dalyvauja užstato sistemoje²¹.

Estijoje užstato sistemą administruoja „Eesti Pandipakend“ OÜ, įkurta 2005 m. Tai valstybės akredituota, ne pelno siekianti organizacija, kuri buvo sukurta organizuoti su užstato sistema susijusią veiklą ir vienkartinės gėrimų taros, kuriai taikomas užstatas, perdirbimą. Sistemos finansavimas: materialinės pajamos, nesusigražinti užstatai, gamintojų / importuotojų mokesčiai²².

Kroatija

Kroatijoje užstato sistema veikia nuo 2006 m., joje dalyvauja vienkartinės gėrimų pakuotės iš plastiko (PET), metalo (aliuminio, skardos) ir stiklo. Iki 2021 m. liepos 1 d. įsigaliojusio teisinio reglamentavimo pasikeitimo, užstato sistemoje dalyvavo tik ne mažesnės kaip 0,2 litro talpos alkoholinių gėrimų (alaus, vyno, stipriųjų alkoholinių gėrimų) ir nealkoholiniai gėrimų, įskaitant sultis, vandenį, gaiviuosius gėrimus ir pan., pakuotės bei mažesnės nei 0,2 litro pieno gėrimų pakuotės. Užstatas, nepriklausomai nuo gėrimo rūšies, pakuotės tūrio ar pagaminimo medžiagos, yra 0,50 Kroatijos kunos (~0,066 EUR)²³.

Įsigaliojus Dekreto dėl pakuočių atliekų tvarkymo pakeitimams (kroat. – *Uredba o izmjenama i dopunama Uredbe o gospodarenju otpadnom ambalažom*)²⁴ ir Potvarkio dėl pakuočių ir pakuočių atliekų pakeitimams (*Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o ambalaži i otpadnoj ambalaži*)²⁵, nuo 2021 m. liepos 1 d. užstato sistema buvo išplėsta, įtraukiant pieno bei skystų pieno produktų (jogurtų ir pan.) pakuotes.

Vienkartinės pieno ir skystų pieno produktų pakuotės, kurios į Kroatijos rinką pateko po 2021 m. liepos 1 d., turi būti pažymėtos specialiu kodu ir gražinimo (užstato) sistemos ženklu. Pažymėtina, kad užstatą galima susigražinti tik už tas pieno ir skystų pieno produktų pakuotes, kurios pažymėtos specialiu ženklu (pieno ir skystų pieno produktų pakuotės, kurios į rinką buvo patiekos

¹⁹ Eesti Pandipakend OÜ. How does the deposit system work?: <https://eestipandipakend.ee/en/how-does-the-deposit-system-work/>

²⁰ Packaging Act: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/512012016003/consolide/current>

²¹ Eesti Pandipakend OÜ. Handbook: <https://eestipandipakend.ee/wp-content/uploads/2020/03/Handbook.pdf>

²² Global Deposit Book 2020. An overview of deposit systems for one-way beverage containers: <https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2020/12/2020-Global-Deposit-Book-WEB-version-1DEC2020.pdf>

²³ Global Deposit Book 2020. An overview of deposit systems for one-way beverage containers: <https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2020/12/2020-Global-Deposit-Book-WEB-version-1DEC2020.pdf>

²⁴ Uredba o izmjenama i dopunama Uredbe o gospodarenju otpadnom ambalažom (kroat. k.): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_01_7_93.html

²⁵ Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o ambalaži i otpadnoj ambalaži (kroat. k.): https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_02_14_253.html

iki naujo reglamentavimo įsigaliojimo ir nėra atitinkamai paženklintos užstato sistemos ženklu, neturi būti šalinamos iš rinkos ir gali būti išparduodamos, kol pasibaigs atsargos)²⁶.

Pieno ir skystų pieno produktų pakuočių įtraukimui į užstato sistemą griežtai prieštaravo Kroatijos žemės ūkio rūmai. Esminiai argumentai: 1) vietiniuose ūkiuose pagaminamas natūralus pienas ir skysti pieno produktai dažniausiai pakuojami į PET pakuotę, todėl, įvedus užstatą, galutiniam vartotojui didėja prekės kaina; 2) Kroatijos rinkoje dominuoja importuojamas pienas, kuris dažnai vartotojams siūlomas dempingo kainomis, todėl, dėl užstato sistemos įvedimo pabrangus vietinių gamintojų pienui ir skystiems pieno produktams, vartotojas pirmenybę teiks pigesniai produktui ir taip bus suduotas smūgis vietiniams pieno ūkiams²⁷.

Kainų augimą galutiniam vartotojui, kaip vieną iš priežasčių, kodėl nereikėtų įtraukti pieno ir skystų pieno produktų pakuočių į užstato sistemą, nurodė ir Kroatijos pieno supirkėjų bei perdirbėjų asociacija „CroMilk“. Taip pat, remiantis Europos pieno perdirbėjų asociacijos pozicija, plastikinę pakuotę pakeičiant kita medžiaga, galimas produkto svorio padidėjimas ir atitinkamai pakuočių atliekų kiekio padidėjimas iki 60 proc. bei didesnės energijos sąnaudos.

Dar vienas argumentas – užstato sistemą turinčiose kitose ES valstybėse narėse (Danijoje, Suomijoje, Vokietijoje, Nyderlanduose, Švedijoje, Lietuvoje, Estijoje) pieno ir pieno gėrimų PET pakuotėms netaikoma užstato sistema.

Tačiau viešosios konsultacijos metu dėl užstato sistemą reglamentuojančių teisės aktų pakeitimo į tai nebuvo atsižvelgta, motyvuojant ES reikalavimais pasiekti numatytus pakuočių perdirbimo tikslus²⁸.

Kroatijoje gėrimų gamintojai ir importuotojai moka Aplinkos apsaugos ir energijos vartojimo efektyvumo fondui (*Fond za zaštitu okoliša i energetsku učinkovitost*) kompensaciją už atliekų tvarkymą pagal į rinką patiektos pakuotės svorį bei papildomą mokesį už produkto vienetą ir gražinamą sumą. Gražinamas mokeskis yra įskaičiuotas į produkto kainą ir tarnauja kaip užstatas, kuris gražinamas klientui gražinus tuščią pakuotę (tokiu būdu galutinis vartotojas skatinamas atskirai surinkti gėrimų pakuotes).

Fondas yra valstybinė institucija, atsakinga už veiklą, susijusią su pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymu bei užstato sistemos valdymu (užstato, mokesčių administravimas, surinkimas ir kiti). Užstato sistemos finansavimas: materialinės pajamos, nesusigražinti užstatai, gamintojų / importuotojų mokesčiai²⁹.

Nyderlandai

Nyderlanduose užstato sistema veikia nuo 2005 m., joje dalyvauja plastikiniai (dažniausiai PET) buteliai. Iki 2021 m. liepos mėn. 0,25 EUR užstatas buvo imamas už plastikinius butelius, kurių tūris ne mažesnis nei 0,8 litro, nuo 2021 m. liepos 1 d. į užstato sistemą yra įtraukti ir mažesni (mažesnio nei 1 litro tūrio) plastikiniai buteliai, kurių minimalus užstato dydis – 0,15 EUR (*nuo 2022 m. pabaigos užstato sistemoje dalyvaus ir gėrimų skardinės – žr. žemiau*)³⁰.

²⁶ Hrvatska danas. Dobra vijest za mnoge: Povratna naknada isplaćivat će se i za ambalažu mlijeka:

<https://hrvatska-danas.com/2021/07/03/dobra-vijest-za-mnoge-povratna-naknada-isplacivat-ce-se-i-za-ambalazu-mlijeka/>

²⁷ Hrvatska poljoprivredna komora. Povratne naknade za mlijeko težak udarac za domaću proizvodnju (kroat. k.):

<https://komora.hr/povratne-naknade-za-mlijeko-tezak-udarac-za-domacu-proizvodnju/>

²⁸ Izvješće o provedenom savjetovanju - Nacrt prijedloga Uredbe o izmjeni i dopuni Uredbe o gospodarenju otpadnom ambalažom (kroat. k.): <https://esavjetovanje.gov.hr/ECon/EconReport?entityId=10518>

²⁹ Global Deposit Book 2020. An overview of deposit systems for one-way beverage containers:

<https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2020/12/2020-Global-Deposit-Book-WEB-version-1DEC2020.pdf>

³⁰ Global Deposit Book 2020. An overview of deposit systems for one-way beverage containers:

<https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2020/12/2020-Global-Deposit-Book-WEB-version-1DEC2020.pdf>

Pagal Pakuočių valdymo dekretą (oland. – *Besluit beheer verpakkingen*)³¹, gamintojas ar importuotojas, kuris Nyderlanduose parduoda vandenį ar gaiviuosius gėrimus plastikiniame butelyje, kurio talpa ne didesnė kaip 3 litrai, ima užstatą.

Pareiga imti užstatą netaikoma šiems gėrimams / tarai:

- vaistiniams gėrimams;
- vynui, įskaitant gėrimus, pagamintus fermentacijos būdu iš vaisių sulčių (išskyrus vynuogių), kurių sudėtyje yra tik arba iš dalies iš tų vaisių gauti komponentai;
- stipriesiems gėrimams;
- vidutinio stiprumo alkoholiniams gėrimams, kuriuose yra 12–15 proc. alkoholio;
- kartoninėms gėrimų dėžutėms;
- pakuotėms, užpildytoms gėrimu prieš pat pardavimą;
- gėrimų pakuotėms, kurių tūris yra ne didesnis nei 0,1 litro;
- gėrimų pakuotėms, kai gamintojas arba importuotojas gali įrodyti, kad Nyderlandų rinkai kasmet patiekama mažiau nei 500 000 pakuočių vienetų.

Atkreiptinas dėmesys, kad atskiruose šaltiniuose nurodoma, kad Nyderlanduose užstatas gali būti imamas ir už kai kuriuos stiklinius / daugelį stiklinių alaus butelių (nėra įtraukta į susitarimą, bet galima dalyvauti sistemoje savanoriškai)³².

2018 m. pradžioje Nyderlandų gėrimų pramonei buvo pranešta apie užstato sistemos išplėtimą, jei neperdirbamų plastikinių butelių kiekis nesumažės 70–90 proc. (*pastaba: tikslas nebuvo pasiektas, todėl į užstato sistemą nuo 2021 m. liepos 1 d. įtraukti ir mažesni nei 1 litro PET buteliai*). 2020 m. ta pati sąlyga buvo iškelta skardinėse parduodamų gėrimų gamintojams / importuotojams³³. Kadangi neperdirbamų gėrimų skardinių kiekiai didėjo, Nyderlandų valdžia priėmė sprendimą nuo 2022 m. gruodžio 31 d. į užstato sistemą įtraukti gėrimų skardines, už kurias bus imamas 0,15 EUR užstatas.

Argumentai išplėsti užstato sistemą: žmonės bus skatinami gražinti šias gėrimų pakuotes, didės perdirbimo rodikliai. Verslui suteikta pakankamai laiko pasiruošti pokyčiams. Tikslios vietos, kuriose vartotojai galės gražinti skardines, dar svarstomos, tačiau Vyriausybė turi keletą išankstinių sąlygų: viešbučiai, restoranai, kavinės ir mažos prekybos vietos bus atleistos nuo pareigos surinkti skardines (kaip ir mažus plastikinius butelius), o užstato sistemos išlaidas padengs skardinių gamintojai³⁴.

Kalbant apie užstato sistemos plėtrą, būtina atkreipti dėmesį į pereinamojo laikotarpio gamintojams, importuotojams ir pakuotojams būtinybę. Nyderlanduose į užstato sistemą nuo 2021 m. liepos 1 d. įtraukti maži plastikiniai buteliai, tačiau, nepaisant to, pirkėjai dar kurį laiką gali įsigyti mažų PET butelių tiek su užstatu, tiek ir be jo (užstatas mokamas tik už tuos butelius, kurie paženklinti specialiu logotipu).

Pažymėtina, kad Nyderlanduose, siekiant perdirbti didesnius plastikinių butelių kiekius, su užstatu įsigytus butelius galima gražinti ne tik didesniuose prekybos centruose, bet ir degalinėse prie

³¹ *Besluit beheer verpakkingen* (oland. k.):

<https://wetten.overheid.nl/BWBR0035711/2021-07-03>

³² Šaltiniai:

Policy Afvalfonds Verpakkingen (Packaging Waste Fund): <https://afvalfondsverpakkingen.nl/a/i/Beleid-Overeenkomsten/Policy-2019.pdf>

DutchNews. Dutch introduce 15 cent deposits on small plastic drinks bottles from 2021:

<https://www.dutchnews.nl/news/2020/04/dutch-introduce-15-cent-deposits-on-small-plastic-drinks-bottles-from-2021/>

Recyclingnetwork. Dutch environmental movement welcomes deposit return system for beverage cans:

<https://recyclingnetwork.org/2021/02/03/dutch-environmental-movement-welcomes-deposit-return-system-for-beverage-cans/>

³³ *DutchNews. Dutch introduce 15 cent deposits on small plastic drinks bottles from 2021:*

<https://www.dutchnews.nl/news/2020/04/dutch-introduce-15-cent-deposits-on-small-plastic-drinks-bottles-from-2021/>

³⁴ *Government of the Netherlands. Can deposit system becomes fact:*

<https://www.government.nl/latest/news/2021/02/03/can-deposit-system-becomes-fact>

greitkelių (pilotiniai projektai), be to, kiti gaiviųjų gėrimų ir vandens butelių pardavėjai, pavyzdžiui, mokyklos, sporto klubai ir įmonės, gali savanoriškai rinkti gražintinus butelius³⁵.

Nyderlanduose užstato sistemą administruoja Foundation Return Packaging Netherlands (Stichting Retourverpakkingen Nederland) (SRN). Daugumai gėrimų pakuočių su užstatu yra viena sistema, kurioje sujungti keli prekybos centrai. Tai valdo SRN – ne pelno siekianti organizacija, kurią įsteigė gaiviųjų gėrimų ir mineralinio vandens tiekėjai, bendradarbiaudami su prekybos maistu atstovais (be SRN, šalyje savo uždaro ciklo sistemas įkūrė „Aldi“ ir „Lidl“, kuriose deponuojami buteliai iš SRN sistemos nepriimami). Be skaičiavimo ir rūšiavimo konteinerių, SRN tvarko užstato perdavimą, tvarkymo mokesčius tarp gamintojų ir mažmenininkų. Sistemos finansavimas: administravimo mokesčiai³⁶.

Suomija

Suomijoje užstato sistema gėrimų skardinėms veikia nuo 1996 m., PET buteliams – nuo 2008 m., stikliniams buteliams – nuo 2011 m. Užstato sistemoje dalyvauja beveik visi gaivieji gėrimai, vanduo, alus, sidras, sportiniai gėrimai, sultys, gėrimų koncentratai, „Alko“ parduodami alkoholiniai gėrimai (likeris/ spiritiniai gėrimai/ vynas). Užstatas netaikomas pieno pakuotėms³⁷.

Užstatas: Vyriausybės nutarimu dėl gėrimų taros gražinimo sistemos³⁸ yra nustatyti minimalūs užstatai už gėrimų tarą, įtrauktą į užstato gražinimo sistemą:

- metalinė tara – 0,15 EUR;
- didesnė nei 0,35 litro, bet mažesnė nei 1 litro plastikinė tara – 0,20 EUR;
- didesnė nei 1 litro plastikinė tara – 0,40 EUR;
- kita tara – 0,10 EUR (plastikiniai buteliai iki 0,35 litro, stiklinė tara³⁹).

Suomijoje gėrimų taros gražinimo (užstato) sistemos sukūrimą, prisijungimo prie sistemos tvarką, taros, įtrauktos į užstato sistemą, ženklimą reglamentuoja Atliekų įstatymas (angl. – *Waste Act*)⁴⁰. Šalis, prižiūrinti gėrimų taros gražinimo sistemą, privalo organizuoti gėrimų taros gražinimo sistemos veikimą, apimant taros priėmimą, pakartotinį naudojimą ar perdirbimą. Vyriausybės nutarimu (žr. *pradžioje minimą Vyriausybės nutarimą dėl gėrimų taros gražinimo sistemos*⁴¹) gali būti numatytos papildomos nuostatos dėl minimalaus užstato dydžio, gėrimų taros, įtrauktos į užstato sistemą, pakartotinio naudojimo ir perdirbimo tikslų (iš kasmet gražinamų gėrimų pakuočių, palyginus su užstato sistemoje dalyvaujančių gamintojų / importuotojų į rinką patiektu gėrimų pakuočių skaičiumi, pakartotinai turi būti naudojama ne mažiau kaip 90 proc. daugkartinės gėrimų taros masės ir ne mažiau kaip 90 proc. vienkartinės gėrimų taros masės turi būti perdirbama). Taip pat šiame Vyriausybės nutarime reglamentuota tvarka, kaip registruojamas gėrimas, kurio pakuotė turi dalyvauti užstato sistemoje, privalomos informacijos, ataskaitų teikimas.

Suomijoje gėrimų pakuočių užstato sistemas administruoja Suomen Palautuspakkaus Oy (PALPA). Tai yra ne pelno siekianti įmonė, jos pareigos apima užstato sistemoje dalyvaujančios taros

³⁵ *Statiegeld Nederland. Op 1 juli 2021 verandert het statiegeldsysteem. Wat verandert er voor consumenten?(oland. k.): <https://statiegeldnederland.nl/landingspagina-consument/>*

³⁶ *Global Deposit Book 2020. An overview of deposit systems for one-way beverage containers: <https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2020/12/2020-Global-Deposit-Book-WEB-version-1DEC2020.pdf>*

³⁷ *Global Deposit Book 2020. An overview of deposit systems for one-way beverage containers: <https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2020/12/2020-Global-Deposit-Book-WEB-version-1DEC2020.pdf>*

³⁸ *Government Decree on a return system for beverage containers (526/2013): <https://finlex.fi/en/laki/kaannokset/2013/en20130526.pdf>*

³⁹ *Global Deposit Book 2020. An overview of deposit systems for one-way beverage containers: <https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2020/12/2020-Global-Deposit-Book-WEB-version-1DEC2020.pdf>*

⁴⁰ *Waste act: https://finlex.fi/en/laki/kaannokset/2011/en20110646_20140528.pdf*

⁴¹ *Government Decree on a return system for beverage containers (526/2013): <https://finlex.fi/en/laki/kaannokset/2013/en20130526.pdf>*

surinkimą, perdirbimą ir/ar pakartotinį panaudojimą, užstato administravimą ir kiti. Įmonė priklauso gėrimų gamintojams (50 proc.) ir pardavėjams (50 proc.), įskaitant „Alko“ ir kiti. Sistemos finansavimas: materialinės pajamos, nesusigrąžinti užstatai, gamintojų mokesčiai (mokestis mokamas už kiekvieną gėrimo pakuotę, įkainiai skiriasi priklausomai nuo pakuotės medžiagos: plastikas, metalas, stiklas). Bet kuris mažmenininkas, parduodantis gėrimus tarą su užstatu, privalo atsiimti tuščią tarą (išimtis: smulkieji mažmenininkai gali atsisakyti priimti pakuotes, jei jų tūris yra neproporcingai didelis, palyginti su prekybos vietos dydžiu)⁴².

Be to, PALPA valdo ir savo gėrimų pakuočių grąžinimo (užstato) sistemą. Kiti gėrimų pakuočių grąžinimo (užstato) sistemų administratoriai taip pat veikia Suomijoje, tačiau PALPA neabejotinai yra didžiausia. PALPA administruoja tris skirtingas grąžinimo (užstato) sistemas: aliuminio skardinių, PET plastikinių butelių ir stiklinių butelių, perdirbamų kaip medžiaga.

PALPA veikla yra administracinė, reikalingos paslaugos išsigyjamos iš išorės. Tai reiškia, kad PALPA nepriklauso taromatai, perdirbimo gamyklos ar transporto įranga. Užstato sistemų išlaidoms padengti naudojamos lėšos iš narių surinktų mokesčių, parduotų antrinių žaliavų, nesusigrąžintų užstatų. PALPA turi 13 darbuotojų⁴³.

PALPA per metus apdoroja ~360 mln. EUR, kuriuos vartotojai sumoka kaip užstatą, išgydami gėrimus. PALPA negauna jokio Vyriausybės finansavimo, kaip jau minėta, įmonės savininkai yra pagrindiniai gėrimų gamintojai, apie 200 kitų įmonių moka nario mokesčius. Pažymėtina, kad šios įmonės ir PALPA savininkai yra atleidžiami nuo pakuočių mokesčių už į rinką išleidžiamus gaminius. PALPA apyvarta siekia ~80 mln. EUR, kurią sudaro medžiagų pardavimas, perdirbimo mokesčiai ir mokesčiai už negrąžintas pakuotes. Šios lėšos naudojamos užstato sistemos veikimui⁴⁴.

Gėrimų pakuočių perdirbimo procesas susideda iš daug dedamųjų – nuo gėrimų pakuočių projektavimo, gamybos bei gėrimų pardavimo iki tuščių pakuočių transportavimo ir perdirbimo bei medžiagų pakartotinio panaudojimo:

- PALPA valdo ir kuria užstato sistemas;
- gėrimų gamintojai ir importuotojai finansuoja grąžinimo sistemas įvairiais mokėjimų tipais;
- vartotojai grąžina užstato pakuotes į parduotuves ir kioskus;
- viešbučiai, restoranai, biurai, mokyklos ir įvairūs renginių organizatoriai užstato pakuotes grąžina per gėrimų tiekėjus;
- parduotuvės gauna užstato pakuotes ir sumoka užstatą vartotojui;
- transporto įmonės operatoriams pristato tuščias gėrimų pakuotes;
- operatoriai apskaičiuoja į taromatus negrąžintus plastikinius butelius ir skardines bei surenka medžiagas transportavimui. Iš grąžinimo punktų grąžinti stikliniai buteliai paimami iš operatorių transportavimui;
- tie, kurie naudoja medžiagas, jas rūšiuoja ir apdoroja pakartotiniam naudojimui. Daugumą medžiagų gėrimų pramonė vėl panaudoja kaip naujas gėrimų pakuotes.

Gėrimų pakuočių perdirbimo išlaidas, be kita ko, lemia logistika, pakuočių gabenimas įvairiais perdirbimo grandinės etapais, grąžinimo punktams mokamos kompensacijos, medžiagų apdirbimas.

Skardinę ar plastikinę butelį, priklausančią PALPA užstato grąžinimo sistemai, vartotojas atpažįsta pagal pakuotės užstato ženklą (ženklinimas rodo ir užstato vertę). Užstato sistemoje dalyvaujantys stikliniai buteliai žymėjimo neturi: užstatą galima patikrinti iš pirkimo kvito, lentynos žymėjimo parduotuvėje arba naudojant PALPA svetainėje rastą prekės užstato patikrinimo įrankį. Taromatas identifikuoja užstato butelį ar skardinę, palygindamas jo brūkšninį kodą ir formą su

⁴² *Global Deposit Book 2020. An overview of deposit systems for one-way beverage containers:*

<https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2020/12/2020-Global-Deposit-Book-WEB-version-1DEC2020.pdf>

⁴³ PALPA. *Palpa briefly:* <https://www.palpa.fi/beverage-container-recycling/palpa-briefly/>

⁴⁴ *Circular economy success: Finland's recycling programme keeps bottles and cans off-the streets:*

<https://finland.fi/life-society/circular-economy-success-finlands-recycling-programme-keeps-bottles-and-cans-off-the-streets/>

registre esančia informacija. Siekiant užtikrinti sėkmingą identifikavimą, užstato pakuotė turi būti nepažeista, o brūkšninis kodas – įskaitomas⁴⁵.

Dėl unikalios užstato sistemos Suomija dažnai pristatoma kaip pavyzdys kitoms šalims. Pasiiekti gerų rezultatų leidžia tiek vartotojų, tiek įmonių skatinimas: užstatas skatina vartotojus gražinti tuščius butelius ir skardines perdirbimui / pakartotiniam panaudojimui (kasmet vartotojų susigražinamo užstato suma sudaro ~280 mln. EUR), o įmonės, dalyvaudamos užstato sistemoje, išvengia pakuočių mokesčių⁴⁶.

Ateities vizija ir iššūkiai⁴⁷:

- harmonizuoti užstatų sistemas;
- pasiekti, kad nebūtų gėrimų pakuočių, kurios nedalyvauja užstato sistemoje;
- integruoti užstato sistemas, siekiant palengvinti pakuočių gražinimą;
- vieno surinkimo punkto principas visoms skirtingoms gėrimų pakuotėms.

Švedija

Švedija užstato sistemą turi nuo 1984 m. Pagal Aplinkos ministerijos potvarkį dėl plastikinių butelių ir metalinių skardinių gražinimo sistemų (šved. – *Förordning om retursystem för plastflaskor och metallburkar*)⁴⁸, užstatas privalomas už plastikinius butelius ir metalines skardines.

Užstato sistemoje dalyvauja visi paruošti vartoti gėrimai plastikiniuose buteliuose ir metalinėse skardinėse. Pavyzdžiui, sodos vanduo, vanduo buteliukuose, energiniai, vaisių gėrimai, sidras, alus, vynas ir kiti. Jei paruoštų vartoti gėrimų daugiau nei 50 proc. turinio sudaro pieno produktai, daržovių, vaisių ar uogų sultys arba augalų dalys – nėra privaloma jų įtraukti į užstato sistemą. Tačiau tokie gamintojai / importuotojai užstato sistemoje gali dalyvauti savanoriškai: nuo 2015 m. – vaisių sirupo gamintojai / importuotojai, nuo 2018 m. – sulčių ir tirštų kokteilių (angl. – *Smoothie*) gamintojai / importuotojai (*pastaba: savanoriškai prisijungiant prie užstato sistemos, gamintojui / importuotojui nereikia mokėti metinio narystės mokesčio – žr. žemiau*⁴⁹).

Į užstato sistemą nėra įtrauktos 5 litrų ar didesnės plastikinės bei metalinės gėrimų pakuotės, taip pat stikliniai gėrimų buteliai (jiems galioja kitos taisyklės)⁵⁰.

Užstatas: metalinė skardinė – 1 Švedijos krona (~0,10 EUR); plastikinis butelis: iki 1 litro – 1 Švedijos krona (~0,10 EUR), didesnis nei 1 litro – 2 Švedijos kronos (~0,20 EUR)⁵¹.

Ant plastikinio butelio ar metalinės skardinės, kuri yra gražinimo sistemos dalis, turi būti atitinkamos užstato sistemos ženklas. Pažymėtina, kad ant užstato sistemos ženklo nurodoma, kokia suma sumokama kaip užstatas, kurį bus galima atgauti gražinus butelį / skardinę į sistemą.

Švedijoje gamintojai / importuotojai, kurių gėrimų pakuotėms privalomas užstatas, turi registruotis užstato sistemą administruojančioje AB Svenska Returpack (Pantamera). Metinis narystės mokestis, nepriklausomai nuo gaminių skaičiaus, yra 10 000 Švedijos kronų (1 000 EUR). Kaip

⁴⁵ PALPA. Deposit refund system: <https://www.palpa.fi/beverage-container-recycling/deposit-refund-system/>

⁴⁶ The Parliament Magazine. Before implementing new plastic bottle legislation, European Commission should review Finland's longstanding return scheme: <https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/rational-implementation-of-single-use-plastics>

⁴⁷ PALPA. Deposit systems for beverage packages in Finland:

<https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/atliekos/studijos-ataskaitos/Deposit%20system%20in%20Finland.pdf>

⁴⁸ Förordning (2005:220) om retursystem för plastflaskor och metallburkar (švedų k.):

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2005220-om-retursystem-for_sfs-2005-220

⁴⁹ AB Svenska Returpack (Pantamera). Sign up to the Swedish deposit system:

<https://pantamera.nu/en/company/breweries-producers--importers/sign-up-to-the-swedish-deposit-system/?q=water>

⁵⁰ Jordbruksverket. Retursystem för plastflaskor och metallburkar (šved. k.): <https://jordbruksverket.se/mat-och-drycker/handel-och-marknad/retursystem-for-plastflaskor-och-metallburkar>

⁵¹ Global Deposit Book 2020. An overview of deposit systems for one-way beverage containers:

<https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2020/12/2020-Global-Deposit-Book-WEB-version-1DEC2020.pdf>

minėta anksčiau, šis mokestis netaikomas savanoriškai užstato sistemoje dalyvaujantiems gamintojams / importuotojams.

Jei plastikinis butelis ar metalinė skardinė dėl medžiagos ypatybių ar dydžio negali dalyvauti užstato sistemoje, reikalinga kreiptis į Švedijos žemės ūkio tarybą (šved. – *Jordbruksverket*): ribotam laikui gali būti suteikta išimtis dėl dalyvavimo užstato sistemoje ir suteikiamas laikas pritaikyti gėrimų pakuotes, kad jas būtų galima įtraukti į užstato sistemą (tokios išimtyms suteikiamos retai, nes siekiama, kad visi plastikiniai buteliai ir metalinės skardinės dalyvautų užstato sistemoje)⁵².

Švedijos užstato sistemos administratoriaus veiklą reglamentuoja anksčiau minėtas Potvarkis dėl plastikinių butelių ir metalinių skardinių grąžinimo sistemų⁵³, atsakinga priežiūros institucija – Švedijos žemės ūkio taryba. „Returpack“ yra privati, ne pelno siekianti įmonė ir vienintelė egzistuojanti užstato sistemos operatorė, patvirtinta Švedijos Vyriausybės. Jos savininkai yra alaus daryklų sektoriaus atstovai (50 proc.) ir mažmenininkų asociacijos, kurios vienodai pasiskirsto tarp mažų (25 proc.) ir didelių (25 proc.) mažmenininkų. Sistemos finansavimas: materialinės pajamos, nesusigrąžinti užstatai ir administravimo mokesčiai⁵⁴.

Kaip ja minėta anksčiau, gamintojams / importuotojams (išskyrus savanoriškai prisijungusius prie užstato sistemos) metinis narystės mokestis „Returpack“ yra 10 000 Švedijos kronų (1 000 EUR) – šis mokestis perduodamas Švedijos žemės ūkio tarybai. Taip pat už plastikinius butelius ir metalines skardines gamintojai / importuotojai moka mokestį už kiekvieną parduotą „Returpack“ pakuotę. Mokestis apima pakuočių administravimą, surinkimą ir rūšiavimą. Už plastikinius butelius mokestis priklauso nuo pakuotės dydžio ir spalvos. Už skaidraus plastiko butelį mokama mažiau, palyginu su spalvotu (skaidrūs plastikai dėl savo specifikos gali tapti nauju buteliu (gėrimo pakuote), spalvotas plastikas taip pat pakartotinai naudojamas naujiems produktams, tačiau negali tapti maisto pakuotėmis). Prie užstato sistemos savanoriškai prisijungusiems gamintojams / importuotojams taikomi tokie patys mokesčiai už kiekvieną pakuotę. Pažymėtina, kad aliuminio skardinėms netaikomi jokie administravimo ar rūšiavimo mokesčiai⁵⁵.

Vokietija

Vokietijoje nuo 2003 m. privalomas užstatas (vok. – *pfand*) vienkartinių gėrimų pakuotėms iš stiklo, plastiko, metalo, sudėtinių medžiagų⁵⁶ (*pastaba: užstatas taikomas ir daugumai daugkartinių / pakartotinai panaudojamų gėrimų pakuočių, tačiau nėra teisiniu įpareigojimu tai daryti*)⁵⁷.

Pagal Pakuočių įstatymą (*Verpackungsgesetz*)⁵⁸, minimalus užstatas už vienkartinę gėrimo pakuotę – 0,25 EUR. Užstatą turi surinkti kiekvienas tolesnis platintojas visais prekybos lygiais iki pristatymo galutiniam vartotojui. Prieš išleidžiant į rinką, užstato sistemoje dalyvaujanti gėrimo

⁵² *Jordbruksverket. Retursystem för plastflaskor och metallburkar (šved. k.):* <https://jordbruksverket.se/mat-och-drycker/handel-och-marknad/retursystem-for-plastflaskor-och-metallburkar>

⁵³ *Förordning (2005:220) om retursystem för plastflaskor och metallburkar (švedų k.):* https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2005220-om-retursystem-for_sfs-2005-220

⁵⁴ *Global Deposit Book 2020. An overview of deposit systems for one-way beverage containers:* <https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2020/12/2020-Global-Deposit-Book-WEB-version-1DEC2020.pdf>

⁵⁵ Šaltiniai:

AB Svenska Returpack (Pantamera). Sign up to the Swedish deposit system:

<https://pantamera.nu/en/company/breweries-producers--importers/sign-up-to-the-swedish-deposit-system/?q=water>

AB Svenska Returpack (Pantamera). Handling fee 2021:

<https://assets.rp-pm-prod.pantamera.nu/4b0ee5/globalassets/documents/handling-fee-2021.pdf>

⁵⁶ *Deutsche Pfandsystem. Function of the Deposit-Scheme:* <https://dpg-pfandsystem.de/index.php/en/function-of-the-dpg-system.html>

⁵⁷ *CMS. Plastics and packaging laws in Germany:* <https://cms.law/en/int/expert-guides/plastics-and-packaging-laws/germany>

⁵⁸ *Verpackungsgesetz:* <https://www.gesetze-im-internet.de/verpackg/>

pakuotė gerai matomoje vietoje turi būti pažymėta „užstato“ ženklu, o gamintojai turi dalyvauti visoje šalyje vienodoje užstato sistemoje.

Gėrimai, kurių vienkartinėms pakuotėms privalomas užstatas⁵⁹:

- alus ir sumaišyti gėrimai su alumi: alus, alaus kokteiliai su „Cola“ ar limonadu, nealkoholinis alus, alus su sirupu, alus su kitu alkoholiniu gėrimu (pavyzdžiui, alus su degtine), aromatizuotas alus (pavyzdžiui, alus su tekilos aromatu);

- vanduo: gazuotas ar negazuotas mineralinis vanduo, mineralinis vanduo, gydomasis vanduo, stalo vanduo ir kitas vanduo, taip pat su priedais (pavyzdžiui, aromatais, kofeinu, deguonimi), visi kiti geriamieji vandenys;

- gazuoti ir negazuoti gaivieji gėrimai: „Cola“, limonadas, tam tikri vaisių sulčių gėrimai, sportininkų gėrimai, energiniai gėrimai, arbatos ar kavos gėrimai, skirti vartoti šaltus, kiti gazuoti bei negazuoti gėrimai, nuo 2009-04-01 – dietiniai gėrimai, išskyrus tuos, kurie skirti tik kūdikiams ir mažiems vaikams;

- nuo 2019 m. sausio 1 d. – gazuoti vaisių ir daržovių nektarai (pavyzdžiui, vaisių sulčių);

- nuo 2019 m. sausio 1 d. – pieno mišiniai, kuriuose yra mažiau nei 50 proc. pieno. (pavyzdžiui, energiniai gėrimai su išrūgomis);

- mišrūs alkoholiniai gėrimai: jei šie gėrimai platinami vienkartinėse pakuotėse, už juos imamas ne mažesnis kaip 0,25 EUR užstatas, įskaitant pridėtinės vertės mokestį.

Privalomas užstatas netaikomas:

- gėrimų pakuotėms, kurių tūris yra mažesnis nei 0,1 litro arba didesnis nei 3 litrai;

- ekologiškai naudingoms pakuotėms (kartoninėms gėrimų pakuotėms, gėrimams termiškai uždaruose polietileno pakuotėse, taip pat aliuminio folijos stovinčiuose maišeliuose ir pan.);

- daugkartinio naudojimo pakuotėms.

2021 m. gegužės mėn. buvo pritarta Pakuočių įstatymo pakeitimams dėl privalomo užstato sistemos išplėtimo, įtraukiant PET sulčių butelius – bus pradėta taikyti 2022 m. sausio mėn. Remiantis atliktu tyrimu (2018 m.), dėl privalomo užstato sistemos ribojimo kasmet prarandama apie 10 proc. visų PET butelių. Kiti argumentai dėl užstato sistemos išplėtimo: skatina tvarius procesus, didina vartotojų įsitraukimą, ekologiniu atžvilgiu PET butelių perdirbimas yra palankesnis nei naujos medžiagos gamyba, skatinamos inovacijos perdirbimui tinkamų medžiagų ir dizaino kūrimo srityje.

Tačiau naujų teisinių reikalavimų įgyvendinimas yra didelis iššūkis visiems susijusiems asmenims – nuo mažmenininko iki perdirbėjo. Pavyzdžiui, sulčių ir nektaro butelius, pagamintus iš PET, kuriuose gali būti priedų su deguonies sugėrėjais, yra sudėtingiau surinkti per įprastą sistemą, taip pat juos sunkiau perdirbti, palyginus su įprasta PET pakuote⁶⁰.

Atkreiptinas dėmesys, kad nuo 2022 m. sausio 1 d. Vokietijoje užstatas bus privalomas visiems vienkartiniais plastikiniams gėrimų buteliams ir visoms gėrimų skardinėms, išskyrus užpildytas pienu ar pieno produktais – pereinamasis laikotarpis taikomas iki 2024 m.⁶¹

Pažymėtina, kad užstato sistemoje dalyvaujančias vienkartinės ir daugkartinės pakuotes galima atskirti pagal užstato dydį. Visiems vienkartiniais buteliams ir skardinėms taikomas 0,25 EUR užstatas, tuo tarpu užstatas už daugkartinio naudojimo stiklinį alaus butelį (visų dydžių) – 0,08 EUR, daugkartinio naudojimo alaus butelį su hermetiniu kamščiu – 0,15 EUR, daugkartinio naudojimo mineralinio vandens butelį (stiklas arba PET) – 0,15 EUR (išimtiniais atvejais 0,25 EUR), daugkartinį

⁵⁹ Deutsche Pfandsystem. Affected drinks and beverages: <https://dpg-pfandsystem.de/index.php/en/compulsory-deposit-for-one-way-drinks-packaging/affected-drinks-and-beverages.html>

⁶⁰ PET Juice Bottles in Germany to Require Mandatory Deposit: <https://www.packagingstrategies.com/articles/96207-pet-juice-bottles-in-germany-to-require-mandatory-deposit>

⁶¹ CMS. Plastics and packaging laws in Germany: <https://cms.law/en/int/expert-guides/plastics-and-packaging-laws/germany>

butelį sultims ar gaiviesiems gėrimams – 0,15 EUR, kai kuriems 1,0 litro vyno buteliams – 0,02 arba 0,03 EUR (2021-10-20 informacija)⁶².

Verslo prisitaikymo problemos: užstato sistemoje dalyvaujančių vienkartinį ir daugiartinį (paprastai stiklo ir PET) gėrimų pakuočių ženklavimas skiriasi, tačiau vis dar nėra teisiškai reikalaujamos unikalios daugiartinio naudojimo gėrimų pakuotės identifikacijos, kurią vartotojams būtų lengviau atpažinti. Užstato gražinimo problemos: Pakuočių įstatymas reglamentuoja, už kokias vienkartinės gėrimų pakuotes taikomas užstatas ir kaip jis turi būti gražinamas, tačiau šios taisyklės netaikomos daugiartinėms gėrimų pakuotėms (pavyzdžiui, neprivaloma gražinti užstato, jei gražinami daugiartinio naudojimo buteliai, kurių paruošė neturi)⁶³.

Vokietijoje nėra vieningos užstato sistemos. „Deutsche Pfandsystem“ GmbH (DPG) – labiau standartų nustatymo organizacija nei užstato sistemos administratorius. 2005 m. ji įkurta kaip ne pelno siekianti įmonė, padedanti įgyvendinti ir organizuoti teisės aktų nustatytą užstato sistemos įgyvendinimą vienkartinėms gėrimų pakuotėms. Jos pareigas apima: centrinės užstatų tarpuskaitos duomenų bazės valdymas ir ženklavimo standartų, susijusių su užstato etikete, tvarkymas (DPG saugumo ženklas ir brūkšninio kodo identifikavimo numeris). Įmonės akcininkai yra Vokietijos mažmeninės prekybos federacija (50 proc.) ir Vokietijos maisto ir gėrimų pramonės federacija (50 proc.). Sistemos finansavimas: nesusigrąžinti užstatai, materialinės pajamos, nario mokesčiai (kiekvienas DPG narys moka nedidelį metinį mokestį, priklausomai nuo operacijų skaičiaus)⁶⁴.

Parengė
Informacijos ir komunikacijos departamento
Tyrimų skyriaus
Vyriausioji specialistė
Aistė Griškonytė
Tel. (8 5) 239 6182, el. p. aiste.griskonyte@lrs.lt

*Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija. Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą.
Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.
© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2021*

⁶² Mehrweg GbR. Pfand: <https://www.mehrweg.org/einkaufen/pfand/>

⁶³ Verbraucherzentrale. Mehrweg oder Einweg: Verwirrung total beim Pfand: <https://www.verbraucherzentrale.de/wissen/umwelt-haushalt/abfall/mehrweg-oder-einweg-verwirrung-total-beim-pfand-11504>

⁶⁴ Global Deposit Book 2020. An overview of deposit systems for one-way beverage containers: <https://www.reloopplatform.org/wp-content/uploads/2020/12/2020-Global-Deposit-Book-WEB-version-1DEC2020.pdf>